

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

การสร้างพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เกิดขึ้นจากแนวความคิดและความเชื่อเรื่องการสร้างพุทธเจดีย์ ๔ ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ อุทิสถวายเป็นพระพุทธรูป ในสมัยหลังพุทธปรินิพพานยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูปเช่นปัจจุบัน ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช มีเพียงการสร้างสัญลักษณ์อื่นๆ แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น รูปธรรมจักรและกวางหมอบ เป็นต้น

ส่วนการสร้างพระพุทธรูปขึ้นครั้งแรกนั้น ต้นนิยฐานว่าประมาณ พ.ศ. ๕๐๐ ในสมัยของพระเจ้ามิถินท์ หรือ Menander กษัตริย์เชื้อสายกรีก ได้โปรดให้มีการสร้างพระพุทธรูปศิลปกรรมกรีกผสมอินเดีย ที่เรียกว่าศิลปะแบบคันธารราฐขึ้น ประเพณีการสร้างพระพุทธรูปจึงเริ่มมีตั้งแต่สมัยนั้นเป็นต้นมา การสร้างพระพุทธรูปในแต่ละยุคแต่ละสมัย มักจะใช้ช่างฝีมือที่มีอยู่ในท้องถิ่นของประเทศนั้นสร้าง จึงมีลักษณะพิเศษทางศิลปกรรมของแต่ละท้องถิ่นและมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ทำให้มีการจำแนกความแตกต่างทางศิลปะและการกำหนดยุคสมัยของพระพุทธรูปขึ้น การสร้างพระพุทธรูปในแต่ละประเทศ แต่ละยุค แต่ละสมัย ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน จึงมีพัฒนาการที่แตกต่างกัน ดังนี้

พัฒนาการของพุทธศิลป์ในประเทศอินเดีย แบ่งออกเป็น ๖ ลักษณะ คือ พุทธศิลป์แบบคันธารราฐ, พุทธศิลป์แบบมถุรา, พุทธศิลป์แบบอมราวตี, พุทธศิลป์แบบคุปตะ, พุทธศิลป์แบบหลังคุปตะ, พุทธศิลป์แบบปาละ - เสนะ

พัฒนาการของพุทธศิลป์ในประเทศลังกา แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ พุทธศิลป์แบบอรุราชปุระ, พุทธศิลป์แบบโปโลนนารูวะ

พัฒนาการของพุทธศิลป์ในชวาแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ พุทธศิลป์แบบอินเดียชวา หรือชวากลาง, พุทธศิลป์แบบชวาตะวันออก

พัฒนาการของพุทธศิลป์ในประเทศไทย แบ่งออกเป็น ๕ ลักษณะ คือ พุทธศิลป์แบบทวารวดี, พุทธศิลป์แบบศรีวิชัย, พุทธศิลป์แบบลพบุรี, พุทธศิลป์แบบเชียงแสน, พุทธศิลป์แบบล้านนา, พุทธศิลป์แบบสุโขทัย, พุทธศิลป์แบบอู่ทอง, พุทธศิลป์แบบอยุธยา, พุทธศิลป์แบบรัตนโกสินทร์

การสร้างพระพุทธรูปในประเทศต่างๆ หรือในท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อให้เป็นรูปเคารพองค์แทนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้น ในการสร้างพระพุทธรูปจึงมีพิธีกรรมในด้านต่างๆ มาเกี่ยวข้องทุกครั้ง เพื่อสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นแก่พระพุทธรูปองค์ที่สร้างขึ้นนั้น เรียกโดยทั่วไปว่า “พิธีพุทธาภิเษก” ในล้านนาเรียกพิธีกรรมพุทธาภิเษกว่า “การอบรมสมโภชพระเจ้าหรือบวชพระเจ้า”

พิธีกรรมเกี่ยวกับพุทธาภิเษกหรือการอบรมสมโภชพระเจ้านั้น ได้มีการปฏิบัติตามขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่ก่อนเริ่มพิธีจนจบพิธี โดยสัมพันธ์กับแนวคิดที่ว่าเป็นการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเพื่อเป็นองค์แทนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้น ขั้นตอนพิธีกรรม ระเบียบพิธี ตลอดจนเครื่องบูชาเครื่องถวายต่างๆ ในพิธีกรรมที่ได้จัดเตรียมขึ้นสำหรับพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นนั้น จึงเป็นการกระทำถวายเป็นพุทธานุชาประดุจว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์อยู่

พิธีพุทธาภิเษกในล้านนาแต่ละขั้นตอน ต่างมีวรรณกรรมเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ทุกขั้นตอน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ หมวด คือ หมวดโวหาร, หมวดคัมภีร์เทศน์, หมวดบทสวดและคาถา

หมวดบทโวหาร แบ่งออกเป็น ๓ บท คือ โวหารคำอวยพระพุทธรูป, โวหารคำถวายข้าวมธุปายาส และโวหารคำกล่าวขอขมาตั้งเพื่อบูชาครู บทโวหารทั้ง ๓ บทนี้ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง และร้อยแก้วความเรียง มีลักษณะเป็นสำนวนเชิงพรรณนาโวหาร โดยยกภาษาบาลีเป็นบทตั้ง แล้วดำเนินความในเชิงคำประพันธ์ด้วยฉันทลักษณ์แบบร้อยกรองหรือแบบร้อยแก้วความเรียง มีการกล่าวสรรเสริญพุทธรูปและกล่าวถึงพุทธประวัติโดยย่อ ตั้งแต่เสวยพระชาติเป็นสุเมธฤาษี และได้รับลัทธพยากรณ์ในสำนักของพระพุทธเจ้าที่บังกร จากนั้นได้เสวยพระชาติต่างๆ จนกระทั่งได้เสด็จอุบัติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า เสด็จจาริก ไปประกาศพระศาสนาในแคว้นต่างๆ จนเสด็จดับขันธปรินิพาน

หมวดคัมภีร์เทศน์ ประกอบด้วยคัมภีร์และกาพย์ คือ ธรรมปฐมสมโพธิ, ธรรมสัทธาตลออกบวช, ธรรมพุทธาภิเษก, ธรรมธรรมจักรกัปวัตรสูตร, กาพย์พินพาพิลาป พระธรรมเทศนา ๓ ฉบับ คือ ธรรมปฐมสมโพธิ, ธรรมพุทธาภิเษก, ธรรมธรรมจักรกัปวัตรสูตร แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วความเรียง มีการยกภาษาบาลีเป็นบทตั้งในแต่ละช่วงแล้วดำเนินความด้วยสำนวนภาษาล้านนาเป็นส่วนใหญ่

ในส่วนของธัมมสังคายนากฎีกาและกาพย์พินิจพิลาปแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ มีลักษณะสำนวนภาษาที่งดงาม โดยเฉพาะกาพย์พินิจพิลาป เป็นวรรณกรรมแสดงอารมณ์ คำภีร์เทศน์และกาพย์ทั้งหมดนั้น ดำเนินความตามพุทธประวัติในแต่ละช่วง แต่ละตอนที่สำคัญ เพื่อเป็นการนำเสนอเรื่องราวในสมัยพุทธกาลให้ผู้ร่วมพิธีได้รับทราบ

หมวดบทสวดมนต์ แต่งด้วยสำนวนภาษาบาลีประกอบด้วย บทสวดมนต์ต้น บทสวดเบิก พุทธาภิเษก และบทสวดเบิกพระเนตร โดยแต่งเป็น ๓ ลักษณะ คือ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วความเรียง แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทคาถา (ฉันทลักษณ์) และแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วความเรียงปนคาถาบ้าง ใจความของบทสวดแต่ละบทประกอบด้วยการสรรเสริญ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ การอัญเชิญพระอินทร์ พระพรหม และเทวดาอารักษ์ ให้มาช่วยปกปักรักษาคุ้มครอง การขจัด ปัดเป่าความไม่ดีไม่งามต่างๆ ให้พ้นไป รวมถึงการ อธิษฐานให้ประสบความสวัสดิ ความร่มเย็น และความอยู่ดีมีสุข เป็นต้น

พิธีกรรมและวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีพุทธาภิเษกหรือพิธีอบรมสมโภช พระเจ้านั้น ทุกอย่างล้วนจำลองสถานการณ์และเหตุการณ์ต่างๆ ครั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงดำรง พระชนม์อยู่ โดยเริ่มตั้งแต่ครั้งดำรงฐานะเป็นเจ้าชายสิทธัตถะเป็นต้นมา จวบจนทรงตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และการบำเพ็ญพุทธกิจซึ่งเนื้อความส่วนใหญ่ปรากฏตามใจความ ของพุทธประวัติ

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมและพิธีกรรมในพิธีพุทธาภิเษกนั้น กล่าวได้ว่า พิธีกรรมเป็นเครื่องเสริมความศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธี ตั้งแต่การจัดเตรียมสถานที่ การกวน ข้าวสุกปายาส การชวนขวายหาเครื่องประกอบพิธี ฯลฯ ในขณะที่วรรณกรรมทำหน้าที่ประกาศ องค์คุณอันประเสริฐของพระบรมศาสดา และพระธรรมคำสั่งสอนที่พระองค์ทรงตรัสรู้แล้วนำมา สั่งสอนพุทธบริษัททั้งหลาย วรรณกรรมจึงมีส่วนร่วมแสดงในฐานะองค์ประกอบที่สำคัญเพื่อชี้ให้เห็นถึงพุทธประวัติของพระพุทธองค์ ที่ได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาเป็นเวลาอันยาวนาน ทรงบำเพ็ญเพียรเพื่อให้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ รวมถึงพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ทรง มีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย โดยการเสด็จจาริกสั่งสอนธรรมและประดิษฐานพระบวรพระพุทธศาสนา ไว้ให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวและปฏิบัติธรรม เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือพระนิพพานตามบุญบารมีที่ แต่ละคนได้สร้างสมอบรมมา

สรุปความว่าวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนา เป็นวาทกรรมที่บอกเล่าเรื่องราว ผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์เป็นการย้าศรัทธาปสาทของพุทธศาสนิกชน โดยช่วยสร้างจินตนาการ ให้ผู้ร่วมพิธีมีความรู้ลึกประคองว่าตนเองมีชีวิตอยู่ในสมัยพุทธกาล เสมือนได้รับรู้และเห็นเหตุการณ์

ที่ปรากฏในพุทธประวัติ และทำให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของพิธีกรรมนั้นๆ คือ การสร้างพระพุทธรูปให้บรรลุพุทธภาวะอย่างสมบูรณ์ ลักษณะเช่นนี้เป็นการสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นแก่พระพุทธรูปที่พุทธศาสนิกชนได้สร้างขึ้น เพื่อเป็นรูปเคารพแทนพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงเปี่ยมไปด้วยพระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ พระปัญญาธิคุณ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้บูชาสักการะ และน้อมระลึกถึงพระพุทธรูปองค์และพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์อยู่เสมอ ทุกครั้งที่กราบไหว้ แลเห็น หรือระลึกถึงพระพุทธรูปที่ได้สร้างขึ้นด้วยจิตศรัทธานั้น

ในการศึกษาวิจัยพบว่า วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษก ก็คือการแสดงแก่นแท้ของพระศาสนาให้ปรากฏในรูปของวาทกรรม เพื่อประกาศองค์คุณแห่งพระศาสดา ด้วยการเล่าเรื่องของพระพุทธเจ้าตั้งแต่แรกบำเพ็ญพระบารมีมาจนกระทั่งได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า รวมทั้งแสดงถึงหลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ และตั้งธรรมอันเป็นแนวทางแห่งการตรัสรู้ ซึ่งแทรกอยู่ในบทสวด บทเทศน์ กาพย์ และคาถา โดยสื่อผ่านพิธีกรรมพุทธาภิเษก ที่มีทั้งการเทศน์ การสวดของบรรพชิต ทำมกลางบรรยากาซของพิธีกรรมที่ตกแต่งอย่างงดงามถึงการ เพื่ออาราธนาพระพุทธรูปคุณและความศักดิ์สิทธิ์เข้ามาบรรจุในพระพุทธรูป สำหรับเป็นที่เคารพสักการะบูชาของพุทธศาสนิกชนตลอดไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นเฉพาะการวิเคราะห์วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนาโดยภาพรวมเท่านั้น แต่ไม่ได้ศึกษาถึงลงไปถึงแนวคิดต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมและพิธีกรรม ดังนั้นผู้วิจัยจึงใคร่จะเสนอแนะว่าอาจมีการศึกษาวิจัยงานเกี่ยวกับวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกได้อีก เช่น

๑. น่าจะมีการศึกษาถึงระเบียบวิธี ขั้นตอนของพิธีกรรมและวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกอื่นๆ เช่น พิธีพุทธาภิเษกเจดีย์หรืออบรมพระธาตุ พิธีพุทธาภิเษกไม้ศรีมหาโพธิ์หรือบวชไม้ศรี ตลอดจนจนถึงการศึกษาในด้านแนวคิด ด้านปรัชญา ค่านิยม และความเชื่อ หรือการศึกษาเปรียบเทียบในด้านความเหมือนและความแตกต่างของพิธีพุทธาภิเษกนั้นๆ

๒. น่าจะมีการศึกษาเปรียบเทียบพิธีพุทธาภิเษกระหว่างท้องถิ่นต่อท้องถิ่น เช่น พิธีพุทธาภิเษกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน พิธีพุทธาภิเษกในภาคกลาง ภาคใต้ และภาคอีสาน หรือประเทศต่อประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท เช่น พม่า ลังกา กัมพูชา ลาว และจีนในแถบมณฑลยูนนาน ทั้งในระดับกว้างและลึกอีกต่อไป